

***Pradžios knygos* 1–4 sk. vertimas ir leksikografinės pastabos, III: pasakojimas apie įvykius gerovės sode 3,1–24**

DANIELIUS DIKEVIČIUS

Vilniaus šv. Juozapo kunigų seminarija, Kalvarijų g. 325, LT-08420 Vilnius

El. paštas ddz12b@gmail.com

INGRIDA GUDAUSKIENĖ

Lietuvos edukologijos universitetas, T. Ševčenkos g. 31, LT-03111 Vilnius

El. paštas ingrida.gudauskiene@leu.lt

Tai trečias straipsnis iš ciklo „*Pradžios knygos* 1–4 sk. vertimas ir leksikografinės pastabos“ (žr. *Lituanistica*, t. 60, Nr. 1 ir Nr. 3), kuriame šįkart pateikiamas naujo literatūrinio Pr 3,1–24 teksto vertimo iš biblinės hebrajų kalbos pasiūlymas. Šis vertimas, kaip ir Pr 1,1–2,3 bei 2,4–25 tekstinių vienetų atvejais, yra argumentuojamas paraidiniu interlinijiniu vertimu bei jį lydinčiomis leksikografinėmis pastabomis, kai kuriais atvejais grindžiančiomis ir apsisprendimą už naujas teksto versijos į lietuvių kalbą galimybes. Autoriai šiomis publikacijomis atitinkamu lygmeniu siekia suintensyvinti šiuo metu Lietuvoje vos pastebimą diskusiją apie biblinių tekstų vertimą. Pastaroji yra neišvengiama norint kuo profesionaliau tęsti skirtingomis tradicijomis turtingą Biblijos vertimų į lietuvių kalbą istoriją. Pateikiami nauji tekstų vertimų variantai išties nėra šiuo metu Lietuvoje paplitusio(-ių) vertimo(-ų) kvestionavimo apraiškos, bet siekis atkreipti dėmesį, kad biblinis tekstas visuomet yra atviras savaikai interpretacijai, o biblistą profesionalą į tai pirmiausia veda teksto vertimo instrumentarijus.

Raktažodžiai: *Pradžios knyga* (Pr), paraidinis vertimas, literatūrinis vertimas, leksikografinės pastabos, žmogaus nupuolimas

IVADAS

Pr 3 sk. pasakotojo objektyve – *homo lapsus*. Nuo čia priešistorės naratyve (Pr 1–11 sk.) žmogaus pasirinkimų dramatiškumas, ar net tragizmas, įgauna neįtikėtiną pagreitį, išreiškiamą per tris klystančio žmogaus būvį koordinuojančias nuostatas – *šalin nuo Dievo*

(Pr 3 sk.), *šalin nuo brolio* (Pr 4 sk.), *šalin „tauta nuo tautos“* (Pr 11 sk.) (1). Tokios vertybinių koordinacijų sistemos prielaidos pateikiamos per *dar vieno* istorijos veiksnio mąstymą ir veiksmą. Naratyve naujas ir paslėptas po mišlinga dirvos paviršiumi šliaužiančio, taigi realybėje sunkiai pastebimo, personažo figūra šis veiksnys efektingai įdiegia į žmogaus mąstymą tiesos apie Dievą ir patį žmogų neigimo principą (plg. Pr 2,16–17; 3,1).

Pr 3 sk. kaip tekstinio vieneto delimitacija problemų nekelia – naujos scenos pradžią 3,1 ženklina kaip tik naujo personažo – žalčio – įvesdinimas (2), 3,24 pasakojimo apie įvykių gerovės sode dinamika pasiekia nuoseklią užsklandą, o 4,1 jau atveriamą kitą sceną. Žinoma, toks Pr 1–11 sk. naratyvo „karpymas“ pateisinamas tik siekiant atidžiau pažvelgti į vieną ar kitą tekstinį vienetą, kurių prasmė vis dėlto pilniausiai atsiskleidžia naratyvo visumoje, nes paskiri epizodai čia besąlygiškai vienas su kitu susieti tiek teologiniu, tiek lingvistiniu lygmeniu. Naratyvo autorius(-iai) ar redaktorius(-iai) tokios jungties žymę meistriškai užfiksavo ir slenkstyje tarp 2 sk. bei 3 sk. – 2,25 palikome žmogų ir jo moterį, kurie buvo *’ārūmmīm* (*nuogi*), o 3,1 į egzistencinį jų nuogumą kėsinsis žaltys, kuris yra *’ārūm* (*gudrus*) (3). Toks lingvistinis sąskambis retoriniu lygmeniu negali būti išleistas iš akių, juolab kad juo taip taikliai užčiuopiama ir pačios dramos esmė.

Pr 3 sk. tekstas – ne iš lengvųjų. Šioje publikacijoje, kaip ir ankstesniais kartais, siekiama to paties – suprasti jį originalo kalba ir kiek įmanoma tiksliau perteikti jo prasmę lietuviškai. Taigi šįkart pateikiamas naujo Pr 3,1–24 vertimo iš hebrajų į lietuvių kalbą pasiūlymas (naudojamas *Biblia Hebraica Stuttgartensia* tekstas, 1997, 5-as leidimas), kuris grindžiamas pažodiniu vertimu, atliktu interlinijiniu principu bei jį lydinčiomis leksikografinėmis pastabomis apie skirtingoms reikšmėms atvirus hebrajiškus žodžius, jų junginius, problemiškus, nes nevienareikšmius, posakius (4). Teologinės interpretacijos plėtojimo čia sąmoningai vengiama, nes siekiama, kiek leidžia tokios analizės pobūdis, išlikti filologinėje diskusijoje plotmėje.

PAŽODINIS PR 3,1–24 VERTIMAS IR LEKSIKOGRAFINĖS PASTABOS

3,1

וְהַנְחִישָׁה	הָיְהָה	עֲרֹמָה ^b	מִכֹּל	חַיֵּה	הַשָּׂדֶה
lauko	to	gyvio	kiekvieno	iš	gudrus
וְיֵאמֶר	אֱלֹהִים	עָשָׂה	יְהוָה	אֱלֹהִים ^c	אֲשֶׁר
				Elohim	YHWH
				padarė	kuris
וַיֹּאמֶר	אֱלֹהִים	אֶתְךָ ^d	כִּי־	אָמַר	אֱלֹהִים
Elohim	pasakė	taigi	ach	moteriai	tai
				sakė	ir
לֹא	תֹאכְלוּ	מִכֹּל	עֵץ הַגֶּן:		
sodo	to	medžio	kiekvieno	iš	valgote
					ne

^aוְהַנְחִישָׁה – *žaltys, gyvatė, maža gyvatė, kobra, angis.*

- (1) Žr. [16, 8].
- (2) Apie žalčio figūros funkciją naratyve ir mitologines jos konotacijas žr. [24, 323–325].
- (3) Plačiau apie šį aspektą interpretaciniu lygmeniu žr. [23, 68s].
- (4) Leksikografinės pastabos atliktos remiantis hebrajų kalbos gramatikomis, daugeliu hebrajų kalbos žodynų, nuorodos į kuriuos atskirai prie kiekvieno žodžio aptarties nėra pateikiamos. Žodynuose randama informacija sintetinama taip, kad pateiktų pirminę ir esminę informaciją apie kvestionuojamas žodžių ar posakių reikšmes, taip atskleidžiant skaitytojui jų vertimo problemiškumą. Naudotus žodynus žr. [1; 4; 5; 9; 10]; gramatikas žr. [11; 12; 14; 15].

עָרוֹם^b – *gudrus, apsukrus, klastingas, vylingas, protingas, įžvalgas, sumanus*; vartojamas pozityviai ir negatyviai.

יְהוָה אֱלֹהִים – Dievo vardai, kuriuos paraidinėje versijoje tik transkribuojame (5).

דָּאָה^d – dalelytė, turinti įvairias reikšmes: *taip pat, irgi, net, netgi, juolab, ypač, tačiau*; taip pat gali funkcionuoti kaip šauktukas, išiktukas. Tas pats žodis אָךְ turi reikšmes *nosis, pyktis*.

כִּי^e – pabrėžiamoji dalelytė, dažnai įvesdinanti šalutinį sakinį ir turinti *nes, kadangi, netgi, jeigu* ir kt. reikšmes, ar sustiprinanti teiginį ir reiškianti *taip, taip pat, taigi, iš tikrųjų* ir kt. Visą konstrukciją כִּי אָךְ nėra lengvai išverčiama (6).

3,2

וְהָאִמְרָה הָאִשָּׁה אֶל־הַנָּחֵשׁ מִפְּרֵי עֵץ־הַגֶּן נֹאכַל־
valgėme sodo to medžio vaisiaus iš žalčiui tam moteris ta sakė Ir

3,3

וּמִפְּרֵי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־^a הַגֶּן
sodo to viduryje kuris medžio to vaisiaus iš Ir
אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ
jo iš valgėte ne Elohim pasakė
וְלֹא תִגְעוּבּוּ בּוֹ פֶּן־תָּמוּתוּן:
mirėte ne kad jo prie lietėte ne ir

אֲשֶׁר בְּתוֹךְ^a – posakis iš: a) בּ, šiuo atveju išreiškiančio vietininką; b) daiktavardžio תוֹךְ, *viduryjs, centras, pusė, vidus*. בְּתוֹךְ galima versti *viduryje, centre* arba *viduje*.

נִגְעַבּ^b – veiksmazodis, turintis daugybę reikšminių atspalvių – *liesti, siekti, pasiekti, susisiekti, glamonėti, minkyti, palpuoti, nuskriausti*, nėra bendras semitinėms kalboms, tačiau aptinkamas aramėjų kalboje. Dominuojančioms šaknies *ng'* semoms priklauso veiksmo užbaigimo (atlikimo iki galo) ir kontakto turėjimo su siekiamu objektu, valdžios ar jėgos panaudojimo jo atžvilgiu bei priešiško konotacijos.

3,4

וַיֹּאמֶר הַנָּחֵשׁ אֶל־הָאִשָּׁה לֹא־מוֹת תָּמוּתוּן:
mirštate mirti ne moteriai tai žaltys tas sakė Ir

3,5

כִּי יִדַע אֱלֹהִים כִּי בְיוֹם אֲכַלְכֶם מִמֶּנּוּ
jo iš jūs valgyti dienoje nes Elohim žinantis Nes
וּנְפַקְדוּם^a עֵינֵיכֶם^b וְהָיִיתֶם כְּאֱלֹהִים
Elohim kaip tapote ir jūsų aki atidarytos buvo ir
יָדַעַי טוֹב וְרַע:
bloga ir gera žinantys

(5) Jų paaiškinimas plačiau buvo aptartas ankstesniuose šio ciklo straipsniuose. Žr. [7, 54–55; 8, 200]. Plačiau apie tai žr. [24, 139s. 270s].

(6) Plačiau apie žodžių אָךְ junginį žr. [24, 326]. A. Wéninas אָךְ verčia *Veramente, si*, taigi priskiria jam ne klausiamąją, o tvirtinimo funkciją. Žr. [23, 63]. Šiuolaikiniuose lietuviškuose vertimuose vienareikšmiškai laikomasi vertimo klausimo formos. J. Skvireckas, pvz., versdamas iš *Vulgatos*, čia taiko tiesiog klausiamąjį *Kodėl*. Žr. [19; 22]. A. Rubšio ir J. Jurėno versijas žr. vertimų palyginimų lentelėje šio straipsnio *Išvadų* skiltyje.

^aאָפּקָר – *atidaryti, atverti*; čia *nifal* moduso veiksmažodis, kuriuo reiškiamas refleksyvus pasyvus veiksmas; šiuo atveju *nifal* perfektą III asm. dgs. verčiame *buvo atidarytos* siekiant pabrėžti veiksmo pasyvumą.

עֵינַי – *akis*; čia vartojama dviskaitinė forma, todėl verčiama *aki* – lietuvių k. jau išnykusia dviskaita.

3,6

וְתָרָא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לַמָּאֲכָל
maistui medis tas geras kad moteris ta matė Ir
וְכִי תִאָּוֶה^a הוּא לְעֵינַיִם וְנִחְמָד הָעֵץ לְהַשְׁכִּיל^c
sumaniu padaryti kad medis tas geidžiamas ir akims toms jis troškimas kad ir
וְתִקַּח מִפְּרִי וְתֹאכַל וְתִתֵּן גַּם לְאִשָּׁה עִמָּה וַיֹּאכַל:
valgė ir ja su jos vyrui irgi davė ir valgė ir jo vaisiaus iš emė ir

^aתִּאָּוֶה – *troškimas, noras, geidimas, ilgesys, apetitas, ambicija, užgaida, godumas, nekant-rumas*; biblinėje vartosenoje veiksmažodžio אָוֶה subjektu, išskyrus 2x, visuomet yra נָפֶשׁ, kuriuo reiškiamas gyvybės, gyvybiškumo, o kalbant apie žmogų – jo asmeniškumo, vidu-jiškumo idėja (7). Taigi čia vartojamas daiktavardis תִּאָּוֶה turi troškimo, noro ir pan. kaip asmens vidinių aspiracijų išraiškos konotacija.

^bתִּחְמָד – *trokšti, geisti* [kažko malonaus, gero, patrauklaus], *turėti malonumą, būti patraukliam*; čia – *nifal* dalyvis.

^cלְהַשְׁכִּיל – nevienareikšmis veiksmažodis: *būti išmintingam, nuovokiam, išvalgiam, sumaniam* (teorinis reikšmių lygmuo), tačiau gali turėti ir *klestėti, turėti pasisekimą, laimėti, pasiekti gerovę* (praktinis reikšmių lygmuo) reikšmes. שָׂכַל, kuris yra susijęs su išminties leksikono veiksmažodžiais, pavyzdžiui בִּין – *suprasti, iširti* ir יָדַע – *žinoti, pažinti* taip pat atidaus stebėjimo, pažinimo išvalgos idėjas (plg. Ps 41,2; 64,10). שָׂכַל atveju šis atidus tikrovės stebėjimas ir pažinimas orientuoja į praktinės naudos dimensiją – išvelgiu, kad elgčiaus išmintingai, vadinasi, pagal išminties tradicijos logiką, kad klestėčiau, man sektųsi.

3,7

וְהַפְּקִינָה^a עֵינַי שְׁנֵיהֶם וַיִּרְעוּ^b כִּי עִירְמוּ^c הֵם
jie nuogi kad stebėjo ir jų dvi aki darėsi Ir
וַיִּתְּפְרוּ^d עֲלָה תֵּאָנֶה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם הַגֵּרָת:
diržus jiems darė ir medžio figos lapą pynė ir

^aאָפּקָר – *atidaryti, turėti atidarius, duoti regėjimą*; Hebrajų Biblijoje vartojamas 21x ir jo objektas, išskyrus 2x (plg. Iz 42,20, kur אָפּקָר objektas yra ausys, ir Iz 61,1, kur perkeltine prasme kalbama apie kalėjimo durų atidarymą), visuomet yra akys; taigi šiuo žodžiu – dažniausiai metaforiškai – reiškiamas akių atsivėrimas, atsidarymas, vadinasi, *praregėjimo* veiksmas. Čia *nifal* modusas, kurį galima versti aktyviai ir pasyviai (*atsidarė* arba *buvo atidarytos*), tačiau siekiant išlaikyti imperfektu reiškiamą veiksmo neužbaigtumą čia laikomės *darėsi* vertimo.

^bוַיִּרְעוּ – veiksmažodis, turintis visą spektrą reikšminių atspalvių: *pastebėti, stebėti, atrasti, atpažinti, pažinti, suvokti, suprasti, žinoti, rūpintis* ir kt.

(7) Pastabas apie žodžio שָׂכַל vartojimo semantinius laukus žr. [7, 61].

עִירָם – galima suprasti kaip būdvardį – *nuogas, plikas, atviras*, bet taip pat ir kaip daiktavardį – *nuogumas, plikumumas, atvirumas*. Daiktavardinė forma čia labiau išreikštų egzistencinio nuogumo tikrovę, į ką ir nurodoma, tačiau daugiskaitinis עִירָם paraidžiui „prašosi“ būdvardinio vertimo.

דָּפְרָה – *pinti, siūti* (8).

דִּירָה – *diržas, juosta*.

3,8

וַיִּשְׁמְעוּ אֶת-קוֹלֵי יְהוָה אֱלֹהִים מִתְהַלֵּךְ
 besivaikščiojančio Elohim YHWH balsą ... girdėjo Ir
 בָּגָן לְרוּחַ הַיּוֹם^a
 dienos tos vėju su sode tame
 וַיִּתַּחֲבֵּא אִישׁ אֶת-אִשְׁתּוֹ
 jo moteris ir žmogus tas slėpėsi ir
 מִפְּנֵי דִירָה יְהוָה אֱלֹהִים בְּתוֹךְ עֵץ הַגֵּן:
 sodo to medžio viduryje Elohim YHWH veidų nuo

^a קוֹלֵי – *balsas, garsas, šauksmas, triukšmas, trenksmas, šaukimas, griaustinis*.

^b לְרוּחַ הַיּוֹם – posakis sunkiai išverčiamas, to padarinys – vertimų įvairumas, kuriuos lemia prielinksnio לְ interpretavimo galimybės: juo, pavyzdžiui, reiškiamas naudininkas (*nota dativi*), kilmininkas (*lamed auctoris*), לְ verčiamas, pavyzdžiui, *į, link, iki, apie, pagal, todėl* ir kt. Iš čia ir posakio לְרוּחַ הַיּוֹם vertimo įvairovė: *vėjui tos dienos, link vėjo tos dienos, su vėju tos dienos, dėl vėjo tos dienos, iki vėjo tos dienos*.

חָבֵא – nevienareikšmis veiksmazodis: *slėptis, pasislėpti, atsitraukti, pasitraukti, atsitolinti, būti saugiam, būti droviam*; taigi jo reikšmės suponuoja vietas, būsenas, pozicijas ar pan. pasikeitimą. חָבֵא supratimas priklauso nuo konteksto ir moduso, kuriuo yra išreikštas. Bendrai šia šaknimi reiškiamą būseną dažnai įima baimės aspektą grėšiančio pavojaus akivaizdoje. Čia vartojamas *hitpaelio* modusus gali būti: a) verčiamas sangražiniu veiksmazodžiu (*slėpėsi*); b) išreikšti kažko *darymo kartu* idėją (*slėpėsi kartu*); c) būti suprastas interaktyviai – kaip nusakantis vidinę būseną (*drovėjosi*).

^d מִפְּנֵי – konstrukcija iš: a) prielinksnio מִן, galinčio reikšti *iš, nuo, po, kadangi, prieš, toli nuo* ir kt.; b) daiktavardžio פְּנֵה, *veidas, paviršius*, dgs. מִפְּנֵי čia galima suprasti įvairiai: *nuo veidų, dėl veidų, priešais veidus, – toli nuo veidų*.

3,9

וַיִּקְרָא יְהוָה אֱלֹהִים אֶל-הָאָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ אַיֵּכָה:
 tu kaip jam sakė ir žmogų tą į Elohim YHWH šaukė Ir

^a אַיֵּכָה – posakis iš: a) interogatyvinės dalelytės אֵי – *kur, kaip, kodėl, kokiu tikslu* ir b) II a. vyr. g. vns. priesagos. Paprastai אֵי verčiamas klausiamuoju *kur* išreiškiant nuorodą į vietos aplinkybę – *kur esi?* Tačiau čia šią dalelytę siūlome interpretuoti kaip klausiamąjį prieveiksminį *kaip – kaip tu?* Nors gramatiškai galimas ir vienas, ir kitas variantas, tačiau antrąjį diktuoja situacijos tekste logika, kur 10 eil. iš karto susiduriame su nuoroda į žmogaus būklę,

(8) Brown-Driver-Briggs žodynas, pvz., veiksmazodžiui דָּפְרָה priskiria tik reikšmę *susiūti*, tačiau Briggs kaip pirmą reikšmę pateikia *pinti*, po to – *siūti, susiūti, pasiūti*. Žr. [5].

jauseną – išgirdau tavo balsą, bijojau, drovėjausi. Taigi su šiuo *bijojau, drovėjausi* kaip tik ir koreliuoja 9 eil. pab. אֵיכָה – *kaip tu [esi / jautiesi]?* (9).

3,10

וַיֹּאמֶר אֶת־קִלְקֵל שְׁמֵעֵתִי בְּגִן
sode tame išgirdau tavo balsą ... sakė Ir
וַאִירָא כִּי־עִירָם אֲנֹכִי וְאֶחְבֵּאֵב׃
drovėjausi ir aš nuogas kadangi bijojau ir

עִירָם^a – *nuogas, plikas, atviras, neapsirengęs, nuogumas, atvirumas*; retas žodis Biblijoje (10x), dažnai juo reiškiamas dvasinis skurdas, „plikumas“, pavyzdžiui, personifikuojant Jeruzalę (plg. Ez 16,7.22; 23,29), bet taip pat ir materialus nuogumas, kaip neištikimybės Dievui rezultatas (plg. Įst 28,48), arba tiesiog materialus nuogumas (plg. Ez 18,7.16).

חֲבֵאֵב^b – žr. taip pat paaiškinimą dėl to paties veiksmažodžio *hitpaelio* moduso 8 eil.; čia *nifal* modusą – pasyvią refleksyvią formą – suprantame kaip nuorodą į savirefleksiją ir verčiame *drovėjausi* kaip vidinės būklės įvardijimą.

3,11

וַיֹּאמֶר מִי הַנִּירָא לְךָ כִּי עִירָם אֶתָּה
tu nuogas kad tau sužinoti padarė kas sakė Ir
הַמֶּן־הָעֵץ אֲשֶׁר צוֹיחִידָךְ
tau paliečiau įsakant kuris medis tas iš ar
לְבַלְתִּיבִי אֶכְלֵ-מִמֶּנּוּ אֶכְלֵת׃
suvalgei jo iš valgyti ne kad

נִירָא^a – *informuoti, pasakyti, padaryti žinomą, išaiškinti, interpretuoti*; šio veiksmažodžio semantinis vartojimo laukas labai platus, o jo reikšmė priklauso nuo konteksto. Čia – priešastinis *hifil* modusas (10).

לְבַלְתִּיבִי^b – posakis iš: a) prielinksnio ל, šiuo atveju išreiškiančio tikslingumą – *kad, tam, kad*; ir b) בְּלִי – kaip daiktavardis – *nebuvimas, nebūtis*, kaip neigimo dalelytė – *ne, be, išskyrus, nebent, tik*. Čia konstrukcijoje su infinityvu veiksmažodžiui suteikia neigiamą reikšmę.

3,12

וַיֹּאמֶר הָאָדָם הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתְהָ עִמּוֹדִי
manimi su padavei kurią moteris ta žmogus tas sakė Ir
הָיָא נְתַנְהָ לִּי מִן־הָעֵץ וְאֶכְלֵ׃
valgiau ir medžio to iš man padavė ji

נָתַן^a – nevienareikšmis veiksmažodis: *duoti, pristatyti, įteikti, paaukoti, atnešti, padovano*ti ir kt. Čia vartojama perfekto forma rodo į buvusį įvykį (plg Pr 2,22) siekiant tai išreikšti paraidinėje versijoje vartojamas būt. k. l. su priešdėliu *pa-*.

(9) Vis dėlto reikia pripažinti, jog tokia interpretacija vertimuose į modernias kalbas nėra paplitusi. C. Westermannas, pvz., skaito *Wo bist du?*; žr. [24, 250]; A. Wéninas – *Dove sei?*; žr. [23, 64]; J. Le-mański – *Gdzie jesteś?*; žr. [13, 239, 249]. Lietuviškieji vertimai taip pat laikosi šios vertimo linijos – žr. jų palyginimų lentelę *Išvadų* skiltyje. Taip pat žr. [19].

(10) Žr. [8, 205].

עמרי – posakis iš: a) prielinksnio עמ, reiškiančio *su, šalia, drauge*; b) I vns. asm. įvardžio priesagos. עמרי čia galima interpretuoti bent dviem kryptimis – suprantant kaip *dativum comodi*, t. y. *mano naudai, dėl mano gerovės* ir pan., arba *dativum possessivum*, t. y. *mano nuosavybei, mano priklausomybei*.

3,13

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לְאִשָּׁה מִה־זֹּאת עָשִׂית
padarei šitai ką moteriai tai Elohim YHWH sakė Ir
וַיֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַנִּחַשׁ הַשֵּׂיִאֲנִי וְאָכַל:
valgiau ir mane apgauti padarė žaltys tas moteris ta sakė ir

מִה־זֹּאת – konstrukcija iš a) klausiamojo žodelio מִה – *ką, kodėl, kaip, kokiū būdu* ir b) parodomą žodelio זֶה (זאת – mot. g.) – šitas, tai. Konstrukcija מִה־זֹּאת + veiksm. עָשָׂה, kaip yra šiuo atveju, anot L. Alonso Schökel, verčiama *ką padarei* arba *kas tai yra* (11).

אָכַל – *apgauti, sužavėti, lupikauti, apdumti, apsukti*.

3,14

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים אֶל־הַנַּחֲשׁ כִּי־עָשִׂית זֹאת
tai padarei kai žalčiui tam Elohim YHWH sakė Ir
אָרוּר אַתָּה מִכָּל־הַבְּהֵמָה וּמִכָּל־חַיַּת הַשָּׂדֶה
lauko to žvėries viso iš ir gyvulio to viso iš tu prakeiktas
עַל־גִּחְזֶךָ תֵּלֵךְ וְעַפְרָא אָכַל כָּל־יְמֵי חַיֶּיךָ:
tavo gyvenimo dienas visas valgei dulkė ir ėjai tavo apačios ant

כִּי – dažnai atlieka emfatinio (*taip, išties, tikrai*) ar priežastinio (*kadangi, todėl*) jungtuko funkciją, tačiau gali turėti ir kitas reikšmes, pavyzdžiui: *jeigu, arba, net jeigu, po to, kada, kai, toliau* ir kt.

גִּחְזֶךָ – *apačia, pilvas*.

3,15

וַאֲיָבָה^א וּבֵין אִשִּׁית בֵּינָךְ וּבֵין הָאִשָּׁה
moters tos tarp ir tavęs tarp dėjau priešiškumas Ir
וּבֵין זֶרְעָה^ב וּבֵין זֶרְעָה
jos sėjos tarp ir tavo sėjos tarp ir
הוּא יִשׁוּפֶךָ^ג רֹאשׁ וְאַתָּה תִּשׁוּפֶנּוּ עֲקֶבְךָ^ד : ס
kulnas jo traiškei tu ir galva tavo traiškė jis

אֲיָבָה – *priešiškumas, neapykanta, nesantaika, konkurencija*.

זֶרְעָה – *sėja, sėkla, atžala, grūdas, palikuonis, karta, giminė, kilmė*.

שׁוּפֶךָ – *traiškyti, mindžioti, mušti*; šio veiksmažodžio reikšmė nėra aiški, ji priklauso nuo konteksto atsižvelgiant į jį lydintį papildinį. Čia *שׁוּפֶךָ* pavartotas 2x ir, atrodo, turi skirtingas reikšmes (žr. literatūrinį vert.), tačiau paradinėje versijoje paliekamas tas pats *traiškyti*.

עֲקֶבְךָ – kulnis, pėdsakas, galinė dalis; veiksmažodinė šaknis ^גqb reiškia laikyti už kulnies (plg. Job 37,4), tačiau figuratyvine prasme išreiškia apgavimo, klastos, prievartos idėjas (plg. Ps 49,6).

(11) Žr. [1, 407]. Taip pat ir A. Wéninas. Žr. [23, 64]. A. Rubšys: *Kodėl tu taip padarei?* Žr. [20]. A. Jurėnas: *Kaip drįsai tai padaryti?* Žr. [3]. J. Skvireckas: *Kam tu tai padarei?* Žr. [19].

3,16

אֵל-הָאִשָּׁה אָמַר הַרְבֵּה הַרְבֵּה אַרְבֵּה עֲצֹבוֹנְךָ^a
 tavo skausmus dauginti dariau dauginti daryti pasakė moterį tą į
 וְהִרְבֵּנִי^b בְּעֵצֵב תִּלְדֵּי בָנִים
 sūnus gimdei skausmą į tavo nėštumą ir
 וְאֵל-אִישׁךָ תִּשְׁוֹקְתִּי^d וְהוּא יִמְשֵׁל-בְּךָ: ס
 tavo į dominavo jis ir tavo geidimas tavo vyrą į ir

^aעֲצֹבוֹן – *skausmas, sunkumas, nuovargis, nepatogumas, liūdesys, sielvartas*; šaknis *ʿāṣab* išreiškia fizinio skausmo, taip pat ir emocinio sielvarto idėją, vartojama įvairiuose kontekstuose būtent nurodant į fizinio ar dvasinio diskomforto situaciją.

^bוְהִרְבֵּנִי – *paraidžiui ir nėštumą tavo*. Posakis *padauginti nėštumą* yra nuoroda į palaiminimą, tačiau šiame kontekste jis skamba prieštarinčiai. Todėl kai kurie *waw* supranta kaip aiškinamąjį jungtuką – *padauginsiu skausmus tavo, t. y. nėštumą tavo*.

^cבְּעֵצֵב – posakis iš: a) prielinksnio ב, kuris išreiškia, pavyzdžiui, vietininką, gali turėti reikšmės *tarp, virš, su, prie, todėl* ir kt.; b) עֵצֵב, *nėštumas, triūsas*. Galimos בָּנִים תִּלְדֵּי בְּעֵצֵב versijos: *skausme gimdysi sūnus, per skausmą gimdysi sūnus*, taip pat *į skausmą gimdysi sūnus*.

^dתִּשְׁוֹקְתִּי – *troškimas, aistra, veržimasis, noras, potraukis, geidimas, plėšrumas*. Šis daiktavardis Hebrajų Biblijoje pasirodo tik 3x (plg. taip pat Pr 4,7 ir Gg 7,11). Įdomu, jo Gg 7,11 תִּשְׁוֹקְתִּי subjektas yra vyras ir šis jo jausmas akivaizdžiai pozityvus.

3,17

וְלֹאדָם אָמַר כִּי-שָׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתְּךָ
 tavo moters balsą į išgirdai kadangi pasakė žmogų į Ir
 וְתֹאכַל מִן-הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ
 tau paliečiau įsakant kuris medžio to nuo valgei ir
 לֵאמֹר לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בְּעֵבוֹרְךָ^a
 tavęs dėl dirva ta prakeikiama jo iš valgei ne sakyti kad
 בְּעֵצְבוֹן^b תֹּאכְלֶנָּה כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ
 tavo gyvenimo dienas visas valgei nuovargyje

^aבְּעֵבוֹרְךָ – posakis iš: a) prielinksnio ב, galinčio reikšti, pavyzdžiui, vietininką – *tarp, virš, su, prie, todėl* ir kt.; b) daiktavardžio עֵבוֹר, *derlius, tikslas, priežastis*; c) II vns. asm. įvardžio. Tačiau עֵבוֹר konstrukcijoje su ב paprastai verčiamas kaip posakis, išreiškiantis tikslumą arba priežastingumą – *tam, kad, nes, dėl, vardan, dėl to, kad*. Vis dėlto čia interpretavimas jo, kaip posakio, nurodančio į priežastį, nėra toks aiškus. LXX, pavyzdžiui, skaito ἐν τοῖς ἔργοις σου, *tuose darbuose tavo*, taigi jei עֵבוֹרְךָ suprastume ne kaip posakį ir paraidžiui verstume *derliuje tavo*, tada skaitytume *prakeikiama ta dirva derliuje tavo*.

^bבְּעֵצְבוֹן – žr. paaiškinimą 16 eil.

3,18

וְקוֹץ וְדַרְדַּר תִּצְמַח לְךָ וְאָכַלְתָּ אֹת-עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה:
 lauko to žolę ... pavaičiai ir tavo į augti darė usnis ir erskėtis Ir

^aצִמַּח – *daiginti, išdygti, augti, želti, išeiti, šakotis, pumpuruoti*; paprastai vartojamas vegetaciniam augmenijos procesui reikšti, turi apstumo konotaciją (12).

3,19

בָּזַעְתָּ^a אֶפְרַיִם^b תֹּאכַל לֶחֶם עַד שׁוֹבֵךְ^c אֶל-הָאָדָמָה
 dirvą tą į tu atsisukti iki duona valgei tavo šnirpšlių prakaitą Per
 כִּי מִמֶּנָּה לָקַחְתָּ כִּי-עֵפֶר אָתָּה וְאֶל-עֵפֶר תִּשׁוּב:
 atsisuki dulkę į ir tu dulkę štai paimtas buvai jos iš nes

^aבָּזַעְתָּ – konstrukcija iš: a) prielinksnio ב (žr. paaiškinimą 17 eil.) ir b) daiktavardžio זָעָה, *prakaitas, išskyros*; žodis yra *hapax legomenon*. Posakį בָּזַעְתָּ galima išversti įvairiai – *su prakaitu, per prakaitą, prakaitė*, priklausomai nuo to, kaip suprantame prielinksnį ב. Čia siūloma jį skaityti kaip *nota instrumentalis – per prakaitą*.

^bאֶפְרַיִם – *nosis, šnervė, šnirpšlė, veidas, kvapas, pyktis*; čia – dviskaitinis daiktavardis (13).

^cשׁוֹבֵךְ – *atsisukti, grįžti, sugrįžti, tapti*; veiksmazodis vartojamas labai plačiai ir įvairiuose kontekstuose, tad jo vertimas labai įvairuoja, bet šaknis iš esmės implikuoja sugrįžimo, atsisukimo į pradinį tašką, krypties pakeitimo, taip pat atstatymo, transformacijos idėjas.

3,20

וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ הַחַוָּוָה
 Hawwa jo moterį vardu žmogus tas šaukė Ir
 כִּי הָיָה הָיָה אִמָּה כָּל-חַי
 gyvėjo kiekvieno motina tapo jį kadangi

^aחַוָּוָה – vardo reikšmė ir etimologija nėra visiškai aiški, nors labiausiai paplitusi interpretacija, kurios pagrindas yra šalutinis šios eilutės sakinyje „כִּי, jį sieja su *gyvenimo, gyvenybės* reikšmėmis (14). Taip חַוָּוָה skaito ir LXX – חַוָּוָה, – *gyvenimas*. Tačiau žodynai fiksuoja ir kitą חַוָּוָה reikšmę – *kaimas, palapinių kaimas, stovykla*. Gal ir nederėtų to išleisti iš akių, juolab kad biblinė tradicija (plg. Pat 31,10–31), o ir rabiniška (plg. Talmudo traktatai *Joma* 1,1; *Szabbat* 118b) (15), vienareikšmiškai tapatina moterį su namais ar tiesiog vadinama vyro namais (16).

3,21

וַיַּעַשׂ יְהוָה אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ
 jo moteriai ir žmogui Elohim YHWH darė Ir
 כְּתָנִית עֹר וַיַּלְבְּשֵׁם: פ
 juos aprengti padarė ir oda tunikas

^aוַיַּעַשׂ – *daryti*; labai paplitęs veiksmazodis, kuriuo reiškiamas bendro pobūdžio veiksmas, tačiau jo specifika paaiškėja iš konteksto.

(13) Paprastai žodžių junginys זָעָה אֶפְרַיִם verčiamas frazeologizmu *veido prakaitas*. Žr. lietuviškųjų teksto versijų palyginimų lentelę *Išvadų* skiltyje (panašios tendencijos ir vertimų versijose į kitas modernias kalbas). Tačiau šio junginio vertimo galimybės ir pats kontekstas leidžia perteikti prasmę ir laikantis labiau paraidinių jo versijų, pvz., *šnirpšlių prakaitas, šnervių išskyros, nosies snarglys* ir pan. Taip išlaikomas ne tik hebrajiško posakio rūpumas, bet ir jo prasmės adekvatumas žmogaus būvį po nuopuolio sankcionuojančiam kontekstui.

(14) Plačiau apie tai žr. [24, 365s].

(15) „Žona oznaczala dom, stad tez stwierdzenia: <...> Domem mężczyzny jest żona jego <...> oraz <...> Nigdy nie nazwalem mojej żony tym słowem, lecz mówiłem zawsze: ‘mój dom’ <...>“; cit. iš [6, 175].

(16) Plačiau apie *hawwa* reikšmę žr. [24, 365s].

3,22

וַיֹּאמֶר | יְהוָה אֱלֹהִים הֵן^a | הָאָדָם
 žmogus tas štai Elohim YHWH sakė Ir
 הָיָה כְּאֶחָד מֵאִנּוּנוֹ | לָדַעַת טוֹב וְרַע וְעִתָּהּ |
 dabar ir bloga ir gera pažinti kad mūsų iš vienas kaip tapo
 פֶּן־יִשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים |
 gyvybių tų medžio iš tai pat paėmė ir jo ranką siuntė kad ne
 וְאָכַל וְחָי לְעָלָם: ^b |
 laikui visam tapo ir suvalgė ir

^aהֵן – parodomoji emfatinė dalelytė – *štai*; rodo į objektą / reiškinį ir reikalauja dėmesio jam – *žiūrėk, pažvelk, stebėk*. Tačiau הֵן gali turėti ir kitų reikšmių – *jeigu, nors, aišku* (sąlyginis kontekstas).

^bפֶּן־ – negatyvų krūvį turintis jungtukas – *kad ne, taip, kad ne, kitokiu atveju*; juo įvesdinama mintis, dažnai formuluojama šalutiniu sakiniu, jį ima tikslo / tikslingumo ir / ar atsargumo idėjas.

עוֹלָם – *ilgalaikiškumas, laiko tęstinumas, trukmė, praeitis, ateitis, senieji laikai*; išvardytos reikšmės atskleidžia, kad šiuo žodžiu reiškiamas laikas yra neapibrėžtas ir nesuskaičiuojamas. עוֹלָם greičiausiai kildinamas iš *’alam – paslėpti* – taip į jį sudedama to, kas paslėpta (ateityje ar praeityje) idėja. Biblijoje vartojamas ir amžinybei nusakyti (plg. ugaritų k. *’lm – amžinybė*).

3,23

וַיִּשְׁלַחְהוּ^a | יְהוָה אֱלֹהִים מִגֶּן־עֵדֶן |
 gerovės sodo iš Elohim YHWH jį siuntė siųste Ir
 לְעַבְדֹת אֶת־הָאָדָמָה אֲשֶׁר לָקַח מִשָּׁם: |
 tenai iš paimtas buvo kuri dirvą tą ... dirbti kad

^aשְׁלַח – *siųsti*; čia *piel* moduso veiksmažodis, suponuojantis veiksmo intensyvumą.
 גֶּן־עֵדֶן^b – nevienareikšmis pasakymas (17).

3,24

וַיִּגְרֶשׁ^a | אֶת־הָאָדָם וַיִּשְׁכֵּן^b | מִקְדָּם^b לְגֶן־עֵדֶן |
 gerovės sodui priešais apgyvendinti darė ir žmogų tą ... varė varydamas Ir
 אֶת־הַכְּרֻבִים וְאֵת לֶהֱטֹט הַחֶרֶב | הַמַּתְהַפֵּכֶת |
 besisukiojančio to peilio to liepsną ... ir cherubinus tuos ...
 לְשׂוֹמֵר אֶת־הַדֶּרֶךְ עַן הַחַיִּים: ^c |
 gyvybių tų medžio kelio ... saugoti kad

^aגֶּרֶשׁ – *išvaryti, išmesti, išstremti, išsiųsti* ir kt.; atkreiptinas dėmesys į tai, kad šaknis etimologiškai suponuoja atskyrimą asmens nuo asmens, grupės nuo grupės.

^bמִקְדָּם – pasakymas iš: a) prielinksnio הֵן, iš; b) daiktavardžio קָדָם, turinčio erdvines reikšmes – *priešais, priešakyje, į Rytus, Rytų pusėje*, ir chronologines reikšmes: *prieš, anksčiau, senovėje*. Tačiau קָדָם gali turėti ir *amžino* reikšmę (18), tada לְגֶן־עֵדֶן מִקְדָּם skaitytume taip: *visam laikui prie sodo gerovės*.

(17) Jo supratimo problematika aptarta šio ciklo antro straipsnio leksikografinėse pastabose. Žr. [8, 202].

(18) Apie šio junginio vertimo galimybes 2,8. מִקְדָּם paraidinėje versijoje reikėtų skaityti vns. *visam laikui*, bet ne dgs. *visiems laikams*, kaip buvo pasiūlyta 2,8. Žr. [8, 202].

לֶהֱטָ – *liepsna*; figuratyvine prasme – *ašmuo, teismas [Dievo]*.

דְּחַרְבֵּי – *peilis, kardas, durklas, kirtiklis, geležis*.

עֲדָרָה – nevienareikšmis žodis: *kelias, kelionė, ėjimas, žingsniavimas, elgesys, paprotys, likimas*; vartojamas fizine ir perkeltine prasmėmis.

עֵץ הַחַיִּים – šiame žodžių junginyje daiktavardžiai sujungti *status costructus* būdu – kilmininko linksnio junginiu, todėl paraidžiui turėtų būti skaitoma *kelio medžio tų gyvybių*. Tačiau vertimuose (ir ne tik lietuviškuose) čia vyrauja įvedamos įvairios prielinksninės konstrukcijos, pavyzdžiui: *kelio prie gyvybės medžio* (A. Rubšys), *kelia į gyvybės medį* (A. Jurėnas). Prielinksninės konstrukcijos čia neturi taip pat ir LXX – τῆν ὁδὸν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς bei Vulgata – *viam ligni vitae*.

LITERATŪRINIO PR 3,1-24 VERTIMO PASIŪLYMAS

^{3,1} Žaltys, gi, tuomet buvo gudresnis už kiekvieną lauko gyvį, kurį VIEŠPATS Dievas buvo padaręs. Tad jis tarė moteriai: „Taigi, vadinasi, Dievas pasakė: „Nevalgysite nuo jokio šito sodo medžio.“² Moteris į tai atsakė žalčiui: „Vaisius šito sodo medžių mes valgome,³ išskyrus vaisius medžio sodo viduryje.“ Apie jį, gi, Dievas sakė: „Nevalgysite iš jo ir nesieksite jo, kad netaptumėte marūs.“⁴ Tačiau žaltys moteriai rėžė: „Mirte nemirsite.⁵ Dievas, juk, žino, kad tą dieną, kai jūs valgysite nuo jo, bus atvertos aki jūsų ir tapsite kaip Dievas, žinantys gera ir bloga.“⁶ Tada moteris pamatė, kad tas medis geras maistui, ir kadangi jo troško akys ir tas medis buvo geidžiamas išmanumui pasiekti, ji ėmė jo vaisių, valgė ir netgi davė savo vyrui, buvusiam su ja, o jis valgė.⁷ Tuomet atsivėrė jų akys ir jie, supratę esą nuogi, supynė figos medžio lapą bei pasidarė sau apjuosalus.⁸ O išgirdę VIEŠPATIES Dievo garsą, vaikštinėjančio tame sode su vėju dienos, žmogus ir jo moteris pasislėpė tarp sodo medžių nuo VIEŠPATIES Dievo veido.⁹ Tada VIEŠPATS Dievas pašaukė tą žmogų ir paklausė jo: „Kaip tu?“¹⁰ O šis atsakė: „Išgirdęs tavo balsą sode įsibaiminau ir drovėjausi, kadangi nuogas aš.“¹¹ Tuomet paklausė: „Kas atskleidė tau, kad nuogas tu? Ne jau suvalgei iš to medžio, apie kurį įsakant paliečiau tau, kad nevalgytum iš jo?“¹² Į tai žmogus atsakė: „Nagi moteris, tavo man duota, ji man davė iš to medžio, o aš ir valgiau.“¹³ Tada VIEŠPATS Dievas paklausė tos moters: „Ką čia padarei?“ Moteris, gi, atsakė: „Tas žaltys apsuko mane, tai ir valgiau.“¹⁴ Tuomet pasakė VIEŠPATS Dievas tam žalčiui: „Kai tai padarei, prakeikimas užgriuvo tau tarpe visų gyvulių ir tarpe visų to lauko žvėrių. Pilvu savo šliauši ir dulkes ėsi visas savo gyvenimo dienas.¹⁵ Be to, įvedu priešiškimą tarp tavęs ir moters, tarp tavo palikuonio ir jos palikuonio. Jis sutraikys tavo galvą, o tu kirsi jo kulną.“¹⁶ O moteriai jis pasakė: „Dauginte padauginsiu tavo skausmus ir tavo nęštumą, vaikus gimdysi į skausmą. Taip pat versies tu savo vyro link, o jis tau dominuos.“¹⁷ Po to pasakė žmogui: „Kadangi paklausei balso savo moters ir valgei nuo to medžio, apie kurį įsakydamas paliečiau tardamas „nevalgysi iš jo“, tad dėl tavęs prakeikiama dirva, valgysi vargdamas visas savo gyvenimo dienas.¹⁸ Erškėčius ir usnis ji tau želdins, o valgysi lauko žolę.“¹⁹ Per savo šnervių išskyras valgysi duoną, kolei neatsigręšį tu į tą dirvą, nes iš jos buvai paimtas. Štai dulkė tu ir į dulkę atsisuksi.“²⁰ Tuomet pašaukė tas žmogus savo moterį vardu „Hawwa“, mat ji tapo kiekvieno gyvojo motina.²¹ Paskui VIEŠPATS Dievas pasiuvo žmogui ir jo moteriai odines tunikas ir aprenė juos.²² Ir pasakė VIEŠPATS Dievas: „Štai žmogus tapo kaip vienas mūsų, pažįstantis gera ir bloga. Bet dabar, kad tik jis netiestų savo rankos ir neimtų taip pat iš gyvybės medžio, nevalgytų ir netaptų amžinas!“²³ Tad išsiuntė jį VIEŠPATS Dievas iš sodo gerovės dirbti dirvos, iš kurios jis buvo paimtas.²⁴ Varu išvarė tą žmogų. O priešais sodą gerovės apgyvendino cherubinus ir besisukiojančio kardo ašmenis, kad saugotų gyvybės medžio kelio.

IŠVADOS

Atidžiai filologiniu lygmeniu studijuojamas Pr 3,1–24 tekstas leido naujai pažvelgti į daugelį jame aptinkamų nevienareikšmių žodžių junginių ar posakių, galiausiai ir literatūrinės versijos lietuvių kalbos sintaksėje kitaip sudėlioti kai kuriuos akcentus. Tai iliustruoti siūlome šiame straipsnyje pateikiamo naujo Pr 3,1–24 vertimo palyginimą su šiuo metu Lietuvoje skaitomomis Antano Rubšio ir Algirdo Jurėno versijomis.

Eil.	Vertimų palyginimas: naujas skaitymas (NS), A. Rubšys (AR), A. Jurėnas (AJ)	Paiškinimas
1	<p>NS: <...> Tad jis tarė moteriai: „<i>Taigi, vadinasi, Dievas pasakė: 'Nevalgysite nuo jokio šito sodo medžio.'</i>“</p> <p>AR: <...> Jis paklausė moterį: „<i>Ar tikrai Dievas sakė: 'Nevalgykite nuo jokio medžio sode!?'</i>“</p> <p>AJ: Ir jis tarė moteriškai: „<i>Ar tikrai Dievas pasakė: 'Jums nevalia valgyti nuo bet kokio sodo medžio?'</i>“</p>	<p>כִּי אֵיךְ siūloma suprasti ne kaip klausimą, o kaip tvirtinimą.</p>
3	<p>NS: „<...> Nevalgysite iš jo ir nesieksite jo, <i>kad netaptumėte marūs.</i>“</p> <p>AR: „<...> Jūs nuo jo nevalgysite nei jo liesite, <i>kad nemirtumėte!</i>“</p> <p>AJ: „<...> Jums draudžiama valgyti nuo jo ir jį paliesti, <i>kad nemirtumėte.</i>“</p>	<p>פֶּן־תִּמְוֹתוּן skaitoma – <i>kad netaptumėte marūs</i> – kaip nuorodą į žmogaus mirtingumą.</p>
4	<p>NS: Tačiau žaltys moteriai <i>rėžė: „Mirte nemirsite <...>“</i></p> <p>AR: Bet žaltys tarė moteriai: „<i>Jūs tikrai nemirsite! <...>“</i></p> <p>AJ: Tada gyvatė tarė moteriškai: „<i>Jūs tikrai nemirsite! <...>“</i></p>	<p>Veiksmazodį אָמַר, kuris nuo 3,1 čia pasikartoja jau 5-ą x, siūlome <i>sakyti</i> versti sinonimu <i>rėžti</i>, kuris pabrėžtų įtampos augimą.</p> <p>תִּמְוֹתוּן לֹא־מוֹת skaitome intensyviu <i>mirte nemirsite</i>.</p>
8	<p>NS: O išgirdę VIEŠPATIES Dievo garsą, vaikštinėjančio tame sode <i>su vėju dienos <...></i>.</p> <p>AR: Išgirdę garsą VIEŠPATIES Dievo, vaikščiojančio sode <i>pavakario vėjeliui dvelkiant <...></i>.</p> <p>AJ: Išgirdę garsą VIEŠPATIES Dievo, vaikštinėjančio sode, <i>dienos vėjeliui dvelkiant <...></i>.</p>	<p>Verčiant הַיּוֹם לְרוּחַ siūlome nesuvaržyti šios frazės chronologiškai (kaip AR), tad laikomasi daugiau pažodinės reikšmės, kurioje įžvelgiama nuoroda į gamtos reiškinių, kas Biblijoje dažnai yra Dievo epifanijos ženklas.</p>
9	<p>NS: Tada VIEŠPATS Dievas pašaukė tą žmogų ir paklausė jo: „<i>Kaip tu?</i>“</p> <p>AR: Bet VIEŠPATS Dievas pašaukė žmogų ir paklausė: „<i>Kur tu esi?</i>“</p> <p>AJ: Bet VIEŠPATS Dievas pašaukė žmogų ir jam tarė: „<i>Kur tu esi?</i>“</p>	<p>אֵיכָה skaitomas kaip klausiamasis prieveiksmis <i>kaip</i> – <i>kaip tu</i> [jauties]? Šį pasirinkimą diktuoja situacijos tekste logika, tokiu būdu labiau pabrėžiant egzistencinio žmogaus būvio klausimą.</p>

Eil.	Vertimų palyginimas: naujas skaitymas (NS), A. Rubšys (AR), A. Jurėnas (AJ)	Paaikškinimas
10	NS: O šis atsakė: „Išgirdęs tavo balsą sode <i>įsibaiminau ir drovėjausi</i> , kadangi nuogas aš.“ AR: Jis atsiliepė: „Išgirdau tavo garsą sode ir <i>nusigandau</i> , nes buvau nuogas, <i>todėl pasislėpiau</i> .“ AJ: Tas atsiliepė: „Tavo garsą išgirdau sode ir <i>bijojau</i> , nes aš esu nuogas; <i>tad pasislėpiau</i> .“	נִחַבְתָּא, laikantis egzistencinės priegios prie teksto, siūlome versti <i>drovėjausi</i> , išvelgiant čia savirefleksyvų vidinės būklės įvardijimą, o ne fizinio pasislėpimo faktą.
11	NS: „<...> Nejuo suvalgei iš to medžio, apie kurį <i>įsakant paliepiu tau</i> , kad nevalgytum iš jo?“ AR: „<...> Ar valgei vaisių nuo medžio, kurio vaisių <i>buvau tau įsakęs</i> nevalgyti?“ AJ: „<...> Ar valgei nuo medžio, nuo kurio <i>tau įsakiau</i> nevalgyti?“	נִצְרָה veiksmazodžio <i>piel</i> moduso intensyvumui išreikšti vartojama konstrukcija <i>įsakant paliepiu</i> .
13	NS: <...> Moteris, gi, atsakė: „Tas žaltys <i>apsuko</i> mane, tai ir valgiau.“ AR: <...> Moteris atsakė: „Žaltys mane <i>apgavo</i> , aš ir valgiau.“ AJ: <...> O moteriškė mane atsakė: „Gyvatė mane <i>apgavo</i> , ir aš valgiau.“	אָפּטֵן siūloma versti <i>apsukti</i> , kas yra <i>apgauti</i> sinonimas, tačiau <i>apsukti</i> šaknis iškart referuoja į biblinio žalčio veikimo strategiją žmogaus atžvilgiu – <i>apsukti jį aplink kitokią ašį</i> , šiuo atveju – nuo teocentrizmo pereiti prie antropocentrizmo.
14	NS: Tuomet pasakė VIEŠPATS Dievas tam žalčiui: „ <i>Kai</i> tai padarei, prakeikimas užgriuvo tau <...>.“ AR: VIEŠPATS Dievas tarė žalčiui: „ <i>Kadangi</i> tu taip padarei, esi prakeiktas <...>.“ AJ: Tada VIEŠPATS Dievas tarė gyvatei: „ <i>Kadangi</i> tai padarei, tu būsi prakeikta <...>.“	כִּי suprantamas ne kaip priežastinis <i>kadangi</i> , bet kaip nuoroda į aplinkybę – <i>nuo kada</i> užgriuvo prakeikimas; toks jis nepaneigia ir priežasties – <i>kodėl</i> užgriuvo prakeikimas.
16	NS: O moteriai jis pasakė: „ <i>Dauginte padauginsiu</i> tavo skausmus ir tavo nėštumą, vaikus gimdysi <i>į skausmą</i> . Taip pat <i>veršies tu savo vyro link</i> , o jis tau dominuos.“ AR: O moteriai jis tarė: „ <i>Aš padauginsiu</i> tavo skausmus ir nėštumą, – <i>skausme</i> gimdysi vaikus, – bet <i>aistringai geisi savo vyro</i> , ir jis bus tavo galva.“ AJ: Moteriškei jis tarė: „Tau, nėščiai, <i>padarysiu daug sopolijų; skausmingai</i> turėsi gimdyti vaikus. Tačiau <i>turėsi potraukį į savo vyrą</i> , ir jis tau viešpataus.“	Siekiant išlaikyti konstrukcijos intensyvumą (dvigubas <i>אֲרִבָּה הִרְבָּה</i> modusas), siūloma versti <i>dauginte padauginsiu</i> . Verčiant <i>בְּעֵצָב</i> renkama viena iš galimų versijų – <i>į skausmą</i> , pabrėžiant, kad kančia / skausmas universaliai saisto žmogaus būvį, t. y. kiekvienas tą išgyvena. Labai retą žodį <i>אֲרִבָּה</i> suprantant kaip <i>veržlumą</i> kito link, siekiama „pridėti“ prie vienareikšmio erotiškumo atspalvio, ką suponuoja kiti vertimai, taip pat ir kitus prasminius atspalvius.

Eil.	Vertimų palyginimas: naujas skaitymas (NS), A. Rubšys (AR), A. Jurėnas (AJ)	Paaikškinimas
19	<p>NS: „Per savo šnervių išskyras valgysi duoną, kolei neat-sigręši tu į tą dirvą, nes iš jos buvai paimtas. Štai dulkė tu ir į dulkę atsigręši.“</p> <p>AR: „Savo veido prakaitu valgysi duoną, kol sugrįši žemėn, nes iš jos buvai paimtas. Juk tu dulkė esi ir į dulkę sugrįši!“</p> <p>AJ: „Prakaituotu veidu turėsi valgyti duoną, kol sugrįši į dirvą, nes iš jos esi paimtas; nes tu esi dulkės ir į dulkes turėsi vėl pavirsti.“</p>	<p>Posakį אִפְיֶךָ בִּזְעַת אֶרֶץ siūloma versti <i>per savo šnirpšlių išskyras</i> – taip išlaikoma nuoroda į fiziologiją, atkreipiamas dėmesys į save ir efektyviai išreiškiamas nuodėmės pažeisto žmogaus būvio tragizmas.</p> <p>Veiksmažodžiui שׁוּב šiame kontekste teikiama ne <i>grįžti</i> / <i>sugrįžti</i> reikšmė, o <i>atsigręžti</i> – taip bandoma išskaityti prasmę <i>kolei nepripažinsi savo „dirviškumo“</i> / „moliniškumo“.</p>
24	<p>NS: <i>Varu išvarė tą žmogų. O priešais sodą gerovės apgyvendino cherubinus ir besisukiojančio kardo ašmenis, kad saugotų gyvybės medžio kelio.</i></p> <p>AR: <i>Išvaręs žmogų, jis pastatė į rytus nuo Edeno sodo kerubus ir liepsna švytruojantį kalaviją – kelio prie gyvybės medžio saugoti.</i></p> <p>AJ: <i>Jis išvarė žmogų ir į rytus nuo Edeno sodo pastatė kerbus bei zigzagais tviskantį liepsningą kalaviją, kad sergėtų kelią į gyvybės medį.</i></p>	<p>וַיִּנְרַשׁ piel moduso intensyvumą siūloma versti konstrukcija <i>varu išvarė</i>. Leksinės לְנִי-עֶרְוָה galimybės leidžia šią nuorodą interpretuoti ne tik geografinė prasme.</p> <p>Verčiant אֶת-הַחַיִּים עַן אֶת-רֶדְדָה atsi-sakoma prielinksninio vertimo ir kilmininko junginio <i>kad saugotų gyvybės medžio kelio</i>, pasilieka arčiau originalaus teksto, kas, beje, keičia ir interpretacijos perspektyvą: suspenduojamas gyvybės medžio potencialumas veikti.</p>

Šie pavyzdžiai visų pirma leidžia pamatyti, koks turtingas yra originalus Biblijos tekstas. Suprantama, kad kiekvienas teksto prasmės perkėlimas iš vienos kalbos į kitą yra originalaus teksto apribojimas – originalo nepakartos joks vertimas. Ypač tai išryškėja bibliiniame tekste, nes šiuo atveju susiduriame su jo prasmės perkėlimu į modernią kalbą iš senųjų semitinių kalbų, turinčių sąlyginai ribotą, bet tuo pačiu ir itin plataus semantinio lauko leksikoną bei sintaksinių junginių prasių dinamiškumą. Vis dėlto kitokių vertimo galimybių siūlymas neturėtų būti suprastas kaip pretenzija paneigti ankstesnius vertimus. Siekiant tęsti Biblijos vertimų į lietuvių kalbą istoriją ar jos tęstinumą akinti diskusijų būdu, kas ir yra šių publikacijų tikslas, pirmiausia reikia pozityviai įvertinti jau atliktų darbų vertę. Aišku, kad darbas su bibliiniu tekstu nesibaigia ties filologinės argumentacijos riba. Siekiant įkurdinti jo prasmę aktualioje kultūrinėje dabartyje reikalingas kitas žingsnis – profesionalių ir plačių biblinio teksto komentarų rašymas.

Šaltiniai ir literatūra

- [1] ALONSO SCHÖKEL, Luis. *Diccionario bíblico hebreo-español. Contiene glosario español-hebreo bíblico*. Madrid: Editorial Trotta, 1999².
- [2] *Biblia Hebraica Stuttgartensia*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1997⁵.
- [3] *Biblija. Naujas lietuviškas vertimas. Senasis Testamentas ir Naujasis Testamentas*. Vertė A. Jurėnas. Duncanville: World Wide Printing, 2000.
- [4] BRIKS, Piotr. *Podręczny słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu*. Prymasowska Seria Biblijna. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Vocatio, 1999.
- [5] BROWN, Francis; DRIVER, Samuel R.; BRIGGS, Charles A. *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament*. In: *BibleWorks 7.0*.
- [6] COHEN, Abraham. *Talmud. Syntetyczny wykład na temat Talmudu i nauk rabinów dotyczących religii, etyki i prawodawstwa*. Warszawa: Wydawnictwo Cyklady, 2002³.
- [7] GUDAUSKIENĖ, Ingrida; DIKEVIČIUS, Danielius. Pradžios knygos 1–4 sk. vertimas ir leksikografinės pastabos, I: pasakojimas apie kūrimą 1,1–2,3. *Lituanistica*, 2014, t. 60, Nr. 1(95), p. 52–70.
- [8] GUDAUSKIENĖ, Ingrida; DIKEVIČIUS, Danielius. Pradžios knygos 1–4 sk. vertimas ir leksikografinės pastabos, II: pasakojimas apie kūrimą 2,4–25. *Lituanistica*, 2014, t. 60, Nr. 3(97), p. 198–211.
- [9] HARRIS, Laird R. (ed.). *Theological Wordbook of the Old Testament*. V. I–II. Chicago: Moody Press, 1981². In: *BibleWorks 7.0*.
- [10] HOLLADAY, Williams, L. *A Concise Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament. Based upon the Lexical Work of Ludwig Koehler and Walter Baumgartner*. Leiden–Boston–Köln: Brill, 2000. In: *BibleWorks 7.0*.
- [11] JOŪON, Paul; MURAOKA, Takamitsu. *A Grammar of Biblical Hebrew. Part One: Orthography and Phonetics. Part Two: Morphology*. Subsidia Biblica. T. XIV/1. Roma: Editrice Pontificio Istituto Biblico, 2000.
- [12] JOŪON, Paul; MURAOKA, Takamitsu. *A Grammar of Biblical Hebrew. Part Three: Syntax. Paradigms and Indices*. Subsidia Biblica. T. XIV/2. Roma: Editrice Pontificio Istituto Biblico, 2000.
- [13] LEMAŃSKI, Janusz. *Księga Rodzaju. Rozdziały 1–11. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz*. Nowy Komentarz Biblijny Stary Testament. T. I/1. Częstochowa: Edycja Świętego Pawła, 2013.
- [14] MEYER, Rudolf. *Gramática del hebreo bíblico*. Barcelona: Editorial Clie, 1989.
- [15] PEPI, Luciana; SERAFINI, Filippo. *Corso di ebraico biblico*. Cinisello Balsamo: San Paolo, 2006.
- [16] RUBŠYS, Antanas. *Kūrėjo ir kūrinio sąveikos – pokalbio teologija Senajame Testamente*. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2010.
- [17] *Septuaginta*. In: *BibleWorks 7.0*.
- [18] SPEISER, Ephraim A. *Genesis. Introduction, Translation and Notes*. The Anchor Bible. V. I. New York: Doubleday & Company, 1964.
- [19] *Šventasis Raštas. Senojo Testamento*. T. I. Vertė J. Skvireckas. Roma: Fausto Failli, 1955².
- [20] *Šventasis Raštas: Senasis ir Naujasis Testamentai*. Vertė A. Rubšys, Č. Kavaliauskas. Vilnius: Katalikų pasaulis, 1998.
- [21] VON RAD, Gerhard. *Genesi. Traduzione e commento*. Antico Testamento. T. II/4. Brescia: Paideia, 1978².
- [22] *Vulgata*. In: *BibleWorks 7.0*.
- [23] WÉNIN, André. *Da Adamo ad Abramo o l'errare dell'uomo. Lettura narrativa e antropologia della Genesi. I. Gen 1,1–12,4*. Testi e commenti. T. XXIX. Bologna: Edizioni Dehoniane, 2008.
- [24] WESTERMANN, Claus. *Genesis. Kapitel 1–11*. T. I. Berlin: Evangelische Verlagsanstalt, 1985.

DANIELIUS DIKEVIČIUS, INGRIDA GUDAUSKIENĖ

Translation and lexicographical notes of *Genesis* ch. 1–4, III: account of the events in the Welfare Garden in 3,1–24

Summary

This article is a continuation of the set of articles, initiated with the translation of the creation accounts in Gen 1,1–2,3 and 2,4–25 (cf. *Lituanistica*, Vol. 60, No. 1; Vol. 60, No. 3). Actually the new translation of the Gen 3,1–24 from biblical Hebrew into Lithuanian is suggested. As in the first two cases, the proposed translation is justified by the interlinear rendering of the text from one language to another as well as by the lexicographical notes, indicating the questionable rendering of words and/or phrases. As it has already been observed, suggesting the new translation of Gen ch. 1–2, the translators are directed by the focal general approach, required by the archaic language and, in the case of ch. 3, especially by the use of direct speech. Mainly, a special attention is paid to the peculiarity of the expressions, for conveying the meaning of which to the different linguistic situation is always a challenge, and the main task is to synchronize in an optimal way the primal criteria of the original text with the possibilities of the modern language as well as modern thinking. This process of text translation inevitably leads to a confrontation with the traditional translation variants, breaking which is by no means simple. In that case the interlinear rendering of the text as well as the lexicographical notes receive special value. It is an argumentative way, which demonstrates the necessity of openness to different possibilities of rendering particular expressions and/or words, the meaning of which is questionable. In the case of translation of ch. 3 such discussion is rather extensive, influenced first of all by the dominating direct speech in this chapter. The main different choices are presented at the end of the article together with the comparison of two contemporary Lithuanian translation variants, mainly by Antanas Rubšys and Algirdas Jurėnas.

Key words: Genesis, interlinear literal version, literary translation, lexicographical notes, man's fall